

Kimmo Grönlund, Åbo Akademi (Vasa), Institutet för finlandssvensk samhällsforskning

Vaalitutkimushankkeiden toteutus Pohjoismaissa

(Teksti pohjautuu artikkeliin, joka oli osa oikeusministeriölle toimitettua esitystä Suomen demokraatiaindikaattoreiden perusaineistojen kokoamiseksi, 16.10.2006)

Vaalitutkimusten taustaa

Erityisesti Ruotsissa ja Norjassa on vahvat vaalitutkimusperinteet mutta myös Tanskassa on jo vuosia kerätty politiikan tutkijoiden ohjauksessa vaalien yhteydessä systemaattista äänestämiseen ja muuhun poliittiseen käyttäytymiseen sekä poliittisiin mielipiteisiin liittyvää tietoa. Ruotsin ja Norjan vaalitutkimusohjelmat kuuluvat maailman vanhimpiin ja niiden aineistot ulottuvat 1950-luvun puoliväliin saakka. Vain Yhdysvaltojen vaalitutkimusohjelma on naapurimaitamme vanhempi, sen aikasarja yltää vuoden 1948 presidentinvaaleihin asti. Tanskassa on tehty säännöllisesti tieteellisiä vaalikyselyitä vuoden 1971 parlamenttivaaleista lähtien. Myös Islannissa on Suomea systemaattisempi vaalien yhteydessä tapahtuva aineistonkeruu. Islannin vaalitutkimusohjelman puitteissa on kerätty kyselyaineistoja kaikissa vaaleissa vuodesta 1983 alkaen. Myös monissa muissa länsimaissa (esim. Iso-Britannia, Kanada, Saksa) demokratian indikaattoriseuranta on järjestetty politiikan tutkijoiden ohjauksessa olevien vaalitutkimusohjelmien kautta.

Suomen vaalitutkimus on muihin Pohjoismaihin verrattuna selvästi aliresursoitua eikä meillä ole kerätty vastaavia kansallisia tutkimusaineistoja vaalien yhteydessä järjestelmällisesti. Uusimmat käyntihaastatteluina kootut tieteelliset vaalitutkimusaineistot on koottu Suomessa eduskuntavaalien 1991 ja 2003 yhteydessä. Koska vaalitutkimus on kansainvälisesti vertailukelpoista laajamittaisen yhteistyön ja tehokkaan koordinoinnin ansiosta (esim. edellä kuvattu CSES-yhteistyö), siitä on muodostunut yleisesti vakiintunut tapa seurata länsimaisen demokratian tilaa ja kehityskulkuja. Seuraavassa keskitytään pohjoismaiseen viiteryhmään ja selostetaan miten vaalitutkimusohjelmat on järjestetty naapurimaissamme.

Ruotsi

Ruotsin vaalitutkimusohjelma käynnistettiin jo vuonna 1956 professori Jörgen Westerstråhlin aloitteesta. Naapurissamme on kerätty dataa kaikkien vaalien ja kansanäänestysten yhteydessä jo viiden vuosikymmenen ajan. Jo yli 50 000 ruotsalaista äänestäjää on haastateltu vaalitutkimusohjelman puitteissa vuosien mittaan. Ohjelman tieteellinen keskus on Göteborgin politiikan tutkimuksen laitoksessa ja materiaalin kerää Ruotsin tilastollinen keskustoimisto SCB. Data on lähes poikkeuksetta kerätty käyntihaastatteluna.

Ruotsissa on vuodesta 1973 lähtien käytetty datan keruussa nk. rullaavaa, kaksivaiheista paneelimenetelmää. Tämä tarkoittaa sitä, että esimerkiksi vuoden 2002 vaalien yhteydessä olevasta otoksesta (3 788 henkilöä) puolet haastateltiin jo vuoden 1998 vaaleissa ja toinen puolisko haastatellaan vuoden 2006 vaalien yhteydessä. Näin pystytään analysoimaan muutoksia yksilötasolla luotettavammin. Lisäksi otos jaetaan vaalien yhteydessä niin, että puolet haastatellaan ennen vaaleja ja toinen puoli vaalien jälkeen. Ennen vaaleja haastatellulle puoliskolle lähetetään myös vaalien jälkeen lyhyt kysely postitse. Kaikkien haastateltujen kohdalta tutkijat tarkistavat virallisesta äänestysrekisteristä, ovatko he äänestäneet vai eivät. Haastattelut ovat pitkiä, vuoden 2002 vaalien jälkeisen käyntihaastattelun lomake on 53 sivua. Vertailun vuoksi voidaan mainita, että Suomen vaalien 2003 yhteydessä kerätyssä käyntihaastattelussa oli 17 sivua.

Aineistonkeruun rahoituksesta vastaa Ruotsin valtiopäivät, ja määräraha ohjataan oikeusministeriön kautta vaalitutkimukseen. Vuoden 2002 vaalien yhteydessä aineiston keräykseen myönnetty määräraha oli 3,6 milj. SEK eli noin 390 000 EUR. Lisäksi vaalitutkimusohjelmalle on myönnetty palkkaraaha yhden tutkimuskoordinaattorin palkkaukseen noin 75 000 euroa vuodessa. Rahoituksen jatkuminen ei ole automaattisesti turvattu mutta pitkä aikasarja on osoitus asian tärkeydestä ruotsalaiselle demokratiaseurannalle. Joka tapauksessa joka vaalien yhteydessä rahoituksesta neuvotellaan erikseen. Kaikki Ruotsin vaalitutkimusaineistot on koottu Ruotsin yhteiskuntatieteelliseen tietoaarkistoon (SSD) ja ne ovat sieltä kaikkien tutkijoiden tilattavissa.

Vaalitutkimusohjelman puitteissa ei ole varsinaista tutkimusrahoitusta vaan ohjelmaan verkostoituneet tutkijat tekevät tutkimustyötä oman virkansa puitteissa tai muun ulkopuolisen rahoituksen turvin. Vaalitutkimusohjelmaa on vuodesta 1979 johtanut professori Sören Holmberg, vuodesta 2002 toisena vastuuhenkilönä on ollut dosentti Henrik Oscarsson. Tutkimusraportteja ja kirjoja on ilmestynyt vuosien mittaan runsaasti. Vuonna 2004 ilmestyneessä Holmbergin ja Oscarssonin teoksessa ”Väljare – Svenskt väljarbete under 50 år” analysoidaan äänestyskäyttäytymisen muutoksia Ruotsissa vaalitutkimusohjelman pitkien aikasarjojen ja standardoitujen kysymysten avulla. Vaalitutkimusohjelmalla on myös tutkijoista koostuva laaja viiteryhmä, johon kuuluu parikymmentä tutkijaa. Ryhmän tehtävänä on koordinoita aineistoilla tehtäviä tutkimuksia sekä miettiä miten kyselylomakkeita uudistetaan tarvittaessa.

Ruotsin vaalitutkimusohjelman kotisivut ovat osoitteessa
<http://www.valforskning.pol.gu.se/>

Norja

Norjan vaalitutkimusohjelma on vain vuoden nuorempi kuin Ruotsin. Ohjelma saatiin käyntiin professori Stein Rokkanin ja Henry Valenin aloitteesta 1957. Professori Valen toimi ohjelman johtoryhmässä 2000-luvulle saakka. Vuodesta 1985 vaalitutkimusohjelman johdossa on ollut professori Bernt Aardal. Ohjelman koordinointi on alusta alkaen ollut yhteiskuntatieteen tutkimuslaitoksessa (ISF), joka ei ole minkään

yliopiston alainen. Aineiston keruusta vastaa Norjan tilastokeskus. Käytännössä ISF:n ja Oslon yliopiston politiikan tutkijat toimivat läheisessä yhteistyössä vaalitutkimuksen osalta.

Data kerätään käyntihaastatteluna. Vuodesta 1977 aineisto on yleensä koottu vaalien jälkeen. Vuonna 2001 äänioikeutettuja haastateltiin myös ennen vaaleja. Vuonna 2005 haastateltavia oli 1212. Puolet vuoden 2001 otoksesta haastateltiin myös vuonna 2005. Tähän paneeliotokseen kuului 800 henkilöä. Datan keruuseen annettu julkinen rahoitus oli vuonna 2005 2,26 milj. NOK eli noin 280 000 EUR. Aineistonkeruun rahoitus tulee kunta- ja alueministeriön kautta. Se on vastuussa kaikista vaaleihin liittyvistä kysymyksistä Norjassa. Lisäksi ISF:lle on myönnetty valtion rahoitusta vaalitutkimukseen yhdelle senioritutkijalle (Aardal) ja puolipäiväiselle tutkimusassistentille. Tutkimustyöhön on viimeisten kahden vaalien aikaan myönnetty lisämääräraha, jonka suuruus on ollut 500 000 NOK eli runsaat 60 000 EUR. Tämä on maksettu vaalien jälkeisenä vuotena ja se on käytetty tutkijoiden palkkoihin. Aiemmin myös Norjan kansallinen tiedesäätiö (vrt. Suomen Akatemia) on myöntänyt rahoitusta vaalitutkimukseen. Rahoituksen jatkuvuus ei ole muodollisesti turvattu, mutta vastuuministeriö suhtautuu ohjelmaan erittäin myönteisesti. Norjassa keskustellaan parhaillaan vaalitutkimuksen liittämisestä vaalien järjestämisestä aiheutuviin virallisiin kustannuksiin. Päätöksiä ei ole vielä tehty.

Norjan vaalitutkimusaineistot talletetaan Norjan yhteiskuntatieteelliseen tietoarkeeseen (NSD), josta ne ovat tutkijoiden tilattavissa. Aineistoilla on keruun jälkeen enimmillään kahden vuoden luovutus- ja käyttökielto. Norjan vaalitutkimusohjelmalla on vilkas julkaisutoiminta, joka kattaa kirjoja, artikkeleita ja tutkimusraportteja.

Norjan vaalitutkimusohjelmasta voi lukea lisää osoitteessa
<http://www.samfunnsforskning.no/valg>

Tanska

Tanskan vaalitutkimusohjelmalla on lyhyemmät perinteet kuin Ruotsissa ja Norjassa, mutta tanskalaistenkin aikasarja kattaa jo kolme vuosikymmentä. Vaalitutkimusohjelman koordinointi on Ålborgin yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksessa. Ohjelmaa koordinoi professori Jørgen Goul Andersen. Hänen lisäksi tutkijaryhmässä on parikymmentä henkilöä, osa heistä on tohtorikoulutettavia.

Tanskan vaalitutkimuksissa on tähän asti käytetty käyntihaastatteluja tietojen keräämiseen. Haastattelut suoritetaan heti vaalien jälkeisenä aikana. Aiemmin tutkimusten rahoitus oli epävarmaa ja data jouduttiin keräämään pienellä budjetilla mutta vuodesta 1994 pelkän aineistonkeruuseen on saatu valtion rahoitusta 1,3 milj. DKK eli noin 175 000 EUR vaaleja kohti. Rahoitus saadaan Tanskan tiedeneuvoston (forskningsrådet) kautta. Rahoituksen pysyvyyden takeena on tiedeneuvostoon perustettu erillinen ohjelma suurten aineistonkeruuhankkeiden rahoittamiseksi.

Vaalitutkimusohjelman puitteissa on julkaistu useita teoksia. Tyypillisesti joka tutkimuksesta ilmestyy yksi pääteos tanskan kielellä. Lisäksi on julkaistu artikkeleita ja raportteja sekä tanskaksi että englanniksi. Tutkimustyö tehdään virkatyönä tai ulkopuolisen rahoituksen turvin.

Tanskan vaalitutkimusohjelman kotisivut:
<http://www.valg.aau.dk/>

Islanti

Islannin vaalitutkimusohjelma ulottuu vuoteen 1983. Tästä lähtien on kerätty politiikan tutkijoiden toimesta aineistoja vaalien yhteydessä. Ohjelmaa on alusta asti johtanut professori Ólafur Th. Hardarson Islannin yliopistosta. Data kerätään puhelinhaastatteluna ja alihankkijana toimii erillinen yhteiskuntatutkimuslaitos. Vuonna 2003 aineistonkeruukustannukset olivat 5 milj. ISK eli noin 45 000 EUR.

Professori Hardarson on onnistunut rahoittamaan sekä aineistonkeruun että siihen liittyvän tutkimustyön ulkopuolisen rahoituksen turvin. Suurimmat rahoittajat ovat olleet Islannin tiederahasto ja Islannin yliopiston tutkimusrahasto. Toistaiseksi rahoitus ei ole muodostunut pysyväksi.

Yhteistyössä on voimaa

Suomen liittyttyä vuonna 2003 kaikki Pohjoismaat ovat nyt mukana kansainvälisessä CSES-yhteistyössä. Myös Pohjoismaiden välinen keskinäinen yhteistyö vaalitutkimuksen alalla on viime vuosina lisääntynyt. Suomen vaalitutkimusryhmän aloitteesta pohjoismaiset vaalitutkijat ovat perustaneet yhteistyöelimen, ”Nordic Election and Democracy Research Committee” (NED), jonka puitteissa kansallisia vaalitutkimusprojekteja yhtenäistetään tarpeen mukaan. NED:n muodostaneiden tutkijoiden on tarkoitus myös vertailla äänestyskäyttäytymistä eri pohjoismaissa yhteisjulkaisujen muodossa. Professori Lauri Karvonen koordinoi pohjoismaisen komitean toimintaa.

Kaiken kaikkiaan yhteiskuntatieteissä on viime vuosina siirrytty yhä enemmän kansainvälisesti koordinoituihin kyselytutkimuksiin, joiden tarkoituksena on lisätä aineistojen vertailtavuutta ja sitä kautta antaa vastauksia yhteiskunnallisten muutosten syihin ja seurauksiin laajemmalti kuin vain kansallisesti. Suomen on tärkeätä järjestää demokratian seurantansa siten, että sen indikaattorit ovat vertailukelpoisia muiden maiden kanssa. Vain sitä kautta opimme ymmärtämään sekä eri maiden yhteneväisyyksiä että oman maamme mahdollisia erityispiirteitä.